

27. Müzeler Haftası

Geçmişten Geleceğe
Türkiye'de Müzecilik II
Eğitim, İşletmecilik ve Turizm
Sempozyum 21 - 23 Mayıs 2008, Ankara

BİLDİRİLER

 Vehbi Koç Vakfı

Çengelhan
Rahmi M. Koç Müzesi

Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları
Merkezi (VEKAM)

27. Müzeler Haftası
Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik II
Eğitim, İşletmecilik ve Turizm
Sempozyum
21-23 Mayıs 2008, Ankara, Bildiriler

ISBN 978-605-89271-0-0

© Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi İktisadi İşletmesi (VEKAM)
Her hakkı saklıdır.

Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM) yayınları; No: 16

Müzeler Haftası Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik II: Eğitim, İşletmecilik ve Turizm Sempozyumu (27.: 2008) Bildiriler / 27. Müzeler Haftası Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik II: Eğitim, İşletmecilik ve Turizm Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2008; Ankara: Yayına Hazırlayan: Zeynep Önen, Mehtap Türkyılmaz, Editör: Dr. Süha Oğuzertem. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), 2009.

s.267.; 23 cm. (Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM)
Yayınları; No: 16)

Kaynakça bölüm sonlarında
ISBN 978-605-89271-0-0

1. Müzeler - Türkiye 2. Müzeler - Türkiye - Kongreler

I. Önen, Zeynep II. Türkyılmaz, Mehtap III. Oğuzertem, Süha IV. Eser adı V. Dizi

Kapak Tasarım ve Mizanpaj: Uğur Altuntop, e-posta: ugurdesign@hotmail.com
Baskı ve Cilt: Dizayn Ofset Basım Sanayii Matbaacılar Sanayi Sitesi 559. Sokak
No:3 Yenimahalle / ANKARA Tel: 0 312 394 63 91 • Faks: 0 312 394 63 92
e-posta: info@dizaynmatbaa.net • Basım Tarihi:18.05.2009

Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik Üzerine Bazı Gözlemler

Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu

Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dekanı

VEKAM’ın geçen yıl ilk kez başlattığı Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik konulu seminerlerin ikincisi, müzecilik eğitimi, müzede eğitim, müze işletmeciliği, müzeler ve turizm gibi konuları ele almak üzere düzenlenmiştir. Her yıl müzeciliğin farklı yönlerine dikkat çekmek isteyen VEKAM yöneticilerini ve Sayın B. Zeynep Önen’i kutlar, toplantıların düzenlenmesinde emeği geçen herkese kendi adıma teşekkür ederim.

Ülkemizde müzelerin yaygın bir biçimde kurulmaları ve işlerlik kazanmaları Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Aydınlanma düşüncesine göre müzeler, sadece bilginin ansiklopedik olarak sunulduğu yerler değil, aynı zamanda da modern insanın bu bilgiyi edinme aracı olan sosyal mekânlardır. İnsanlar müzeleri dolaşırken kendilerine sunulan bilgileri görerek öğrenir, kendilerine göre yeniden kurgular; insan ve toplum, insan ve doğa, insan ve sanat, insan ve teknoloji gibi konuları bilinçli veya dolaylı olarak değerlendirir, görerek irdeler ve kendini, yani antropolojik olarak insani varoluşunu, sunulan bu değerler sistemi içinde bir yerlerde görür, geçmişiyile geleceğini bu mekânlarda birbirine bağlar. Bu nedenle müzeler ve müze sergilemeleri, sosyal bilimlerin alanı içerisine girmiş, geniş kitlelere sunulan bilginin içeriği ve sunuluş biçimleri, eğitim ve aktarılan söylemler bakımından giderek önem kazanmıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet döneminden sonra müzecilik tarihi açısından şimdiye kadar yapılan çalışmaları üç grupta toplamak, müzelerin kuruluş amaçlarını ve vermek istedikleri eğitim ve söylemleri belirlemede kolaylık sağlayacaktır. Birinci dönemi, 1923-1952 yılları arasında, hızla kurulmaya başlanan müzeler dönemi olarak kabul edebiliriz. Bu tarih-

ler arasında değişik kentlerde toplam 34 müze kurulmuştur. 1935 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu’nun desteğiyle geliştirilen arkeolojik kazılar, müze sayısının artmasında etkin olmuştur (Katoğlu, 1989). 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun kurulması da kimi mimari-kültürel mirasın müzeye dönüşmesini sağlamıştır. Örneğin 1952 yılında TBMM Müzesi Ankara’da birinci meclis binasında kurulmuştur. İkinci dönem, kanımca, yaklaşık 1956-1996 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönem, sayıları giderek artan ve yaklaşık her ilde açılmaya başlayan müzelerin Milli Eğitim Bakanlığı’ndan yeni kurulan Kültür Bakanlığı’na geçtiği ve Türkiye’nin kültür varlıklarının korunması kapsamında uluslararası antlaşmalara imza attığı bir dönemdir. Bunların yanı sıra 1973 yılında Osmanlı döneminden beri kullanılmakta olan Eski Eserler Nizamnamesi, gününün yeni kavramları ile zenginleştirildi. 1983 yılında ise Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile “kültür mirası” kavramı tek yapı ölçeğinden çıkarak daha geniş bir alana yayılmıştır. Tüm bu değişiklikler, yeni müzelerin oluşumunda ve koleksiyonların derlenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel Türk evleri bu dönemde müze-evlere dönüşmeye başlamış, Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne bağlı kimi tarihi yapılar bu dönemde müzeleştirilmiştir. Ünlü kişilerin evleri bu tarihlerde yerel maddi kültürel özelliklerin sergilendiği yerler olmuştur. Tüm bu müzelerin açılmasından, sergileme yöntemlerinden ve işletmelerinden Kültür Bakanlığı sorumlu olmuş ve çalışmalarıyla öncü örnekler oluşturmuştur. 1996-2000 yılları arası, müzecilik tarihi bakımından çalkantılı dönemler olmuştur. Özveriyle çalışan kimi müze elemanlarına basında yönetilen haksız suçlamalar karşısında bakanlık, kendi elemanlarını gerektiği gibi koruyamamış, tam tersine, bu konularda o zamana kadar görülmemiş biçimde tavizler vermiştir. Üçüncü dönem ise kanımca 2000’li yıllardan sonra yaşanan ve halen içinde bulunduğumuz dönemdir. Özel müzelerin açılmasındaki sayısal artış ve yeni yasaların çıkması, bu dönemde müzecilik alanında değişik açılımlarının gündeme geleceğinin habercileridir.

İlk dönemdeki müzeler farklı amaçlarla kurulmuştur. Bunun nedenlerinin başında yeni kurulan devletin eski politik ve sosyal sistemi tarihe mal etmesi ve bu yaşama biçiminin geçmişte kaldığını vurgulaması gelmektedir. Ancak bu geçmiş, yeni kurulan devlet için aynı zamanda, Jean Baudrillard’ın deyimiyle, “bir aile albümü” oluşturacaktır (Baudrillard, 1996, s. 88). Kimi müzeler ve içinde sergilenen koleksiyonlar işte bu aile albümünün sayfaları gibi gezilecektir.

Bunun için 1924 yılında Topkapı Sarayı müzeye dönüştürölmek üzere kapatılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun simgesi haline gelen bu yerin müzeye çevrilmesi, sadece basit bir düzenleme değil, aynı zamanda metaforik bir davranıştı: Osmanlı hanedanı ve yönetim biçimi artık sadece geçmişte kalan ve müzede görölebilecek şeylerdi (Yy. 1928, s. 790-794). Saray, 1933 yılında müze olarak tekrar açıldı. Bu değişimi sağlamak için zamana ihtiyaç olduğu gibi, sarayın müzeye dönüşümünün düşünsel olarak da kabul edilmesi için zaman gerekiydi. Böylece yeni Türkiye'nin vatandaşının gözünde Topkapı Sarayı ve içerdikleri, döneminin törensel yapısından soyutlanarak maddi kültürün görkemli verilerine dönüştü (Yenişehirlioğlu, 2000).

Benzer bir değişim, Ayasofya Camisi'nde görölmektedir. Onarım nedeniyle 1926 yılında kapatılan cami, Topkapı Sarayı'ndan biraz sonra, 1935 yılında müze olarak açılmıştır. Böylece, nasıl Topkapı Sarayı'nın müzeye çevrilmesi Osmanlı dönemini dünyevileştirip laik bir sistem içerisine aldıysa, Ayasofya'nın müze haline getirilmesi de Bizans dönemini benzer bir sisteme dahil etmekte ve iki büyük dini imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul kentini Cumhuriyet'in bir kenti olarak yeniden tanımlamaktadır.

En erken tarihli müzelerden birisi de Türk ve İslam Eserleri Müzesi'dir. Osmanlı döneminde tüm vakıf eserlerinden sorumlu olan Evkaf Nezareti'nce 1914 yılında Süleymaniye İmareti'nde "Evkaf-ı İslamiyye" adıyla kurulan müze 1923'te kapatıldı ve 1926 yılında Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak yeniden açıldı (Ölçer ve diğer, 2002). Müzenin ismine bakacak olursak ilk kez Türk tanımlaması İslam tanımlamasıyla beraber kullanılarak yeni bir kültürel kavramı oluşturmaktadır. Müzede bulunan kültürel miras, Emevi, Abbasi, Selçuk, Memluk ve Osmanlı dönemi eserlerinden oluşmaktadır. Osmanlı döneminde sultan türbelerinden toplanan eşyalar da burada sergilenmektedir. Böylece Selçuk, Memluk ve Osmanlı hanedanları Türk olmalarıyla ve Orta Asya kökenleriyle bir bütünlük sağlamaktaydı.

Türklükle ilgili "kültürel miras" kavramı aslında Osmanlı döneminde eğitim bakanlığına bağlı Türk Asar-ı Atıkası Dairesi'nin sorumluluğundaydı. Erken Cumhuriyet döneminde bu dairenin adı Kültür Dairesi olarak değiştirildi ve 1926 yılında daire, Müzeler Genel Müdürlüğü'ne dönüştü-

rüldü. Böylece kültür tanımı bürokratik olarak da Türk ve İslam kavramlarının sınırları dışına taşıtı ve Anadolu’nun birçok yerinde Hitit, Urartu, Frig, Yunan, Roma, Bizans dönemi eserleri toplanarak yeni açılan müzelerin koleksiyonlarını oluşturdu. Bununla yeni devlet, üzerinde bulunduğu toprakların kültürel mirasına da sahip çıkarak bulunduğu topraklarla aidiyet duygusunu da güçlendiriyordu. Arkeolojik araştırmalar ve kazılar buna katkıda bulunmaktaydı.

1926 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması, halkbilim (folklor, etnografya) araştırmalarının artması, dil, müzik, dans, sözlü kültür gibi alanlarda kapsamlı derleme ve taramaların yapılması ve özgün Türk kültürünün, “*folk*”un, yani halkın içinde bozulmadan yaşamaya devam ettiği anlayışı, yeni tip bir müzenin, Etnografya Müzesi’nin 1927 yılında kurulmasına neden oldu. Önceleri tekke ve zaviyelerden gelen eserleri barındıran müze, bu eşyaların da özgün kullanımları dışında etnografik malzeme olarak değerlendirilmesini sağladı. Çevrede bulunan kimi haçlar, ikonalar da bu müzedeydi. Yeni kurulan müzenin gerçekten tam bir etnografya müzesi olması için Sovyetler Birliği’nin 350 parçalık etnografik malzeme hediye ettiğini, İzlanda’dan balık avıyla ilgili eşyaların geldiğini bilmekteyiz. Ancak zaman içinde bu malzemeler etnografya eğitimine katkıda bulunsun diye Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne verilmiştir. Ne yazık ki, diğer birçok özgün ahşap totem gibi bir sergileme alanına sahip olunmadığı için, bunlardan öğrencinin yararlanabildiği kuşkuludur. Benzer bir biçimde ikonalar Ayasofya Müzesi’ne, İzlanda’dan gelen balık ağları da daha sonraları Bodrum Müzesi’ne gönderilmiş ve zaman içinde Etnografya Müzesi sadece Selçuklu ve Osmanlı dönemi eserlerinin sergilendiği bir yere dönüşmüştür.

Müzecilik tarihi açısından bu ilk dönemde müzelerde farklı maddi kültür verileri toplanmaya ve sergilenmeye çalışılırken, çeşitlilik de göz önünde bulundurulmuştur.

İkinci dönem olarak 1956-1996 yıllarını gösterebiliriz. 1956-1980 yılları arasında 45’ten fazla müze kurulmuştur. Bunlar içinde tarihi mekânlar ile ören yerlerinin de müzeleştirilmesi yeni bir uygulamadır. Çanakkale Şehitleri Abidesi, Anıtkabir Müzesi, Göreme Açık Hava Müzesi, İstanbul Hisarlar Müzesi bu kapsamda sayılabilir. Bu dönemde kimi kamu kuruluşlarının da kendi imalatları veya konuları ile ilgili küçük sergile-

me alanları oluşturdukları gözlemlenir: PTT Müzesi, Demiryolu Müzesi, Paşabahçe Müzesi vb. Ancak, bu koleksiyonlar her ne kadar birer ihtisas müzesi oluşturabilecek nitelikte olsalar da, şletmecilik bakımından bu koleksiyonların büyümediği, sadece var olanı sakladığı ve yeni örneklerle zenginleşmediği görölmektedir. MTA'nın zengin doğa bilimleri koleksiyonunu içeren yeni müze, son yıllarda kapatıldığından gezilememektedir.

Öte yandan, bu dönemde Kültür Bakanlığı'nın kurulması, Müzeler Genel Müdürlüğü'nün bu bakanlığa devredilmesi, yeni bir kadronun iş başına gelmesi, yeni müzelerin kurulmasına neden olmuştur. Aynı bakanlığın mimari kültür mirasına da önem vermesi sonucu müze-evler bu tarihlerde açılmaya başlamıştır. Mimari kültür mirası zengin olan kentlerde kamulaştırılan kimi evlerde yapılan örnek restorasyon çalışmaları ile buralar müzelere dönüştürölmüş ve böylece öncü girişimlerde bulunulmuştur. Benzer biçimde, Atatürk evleri de müze-ev olarak açılmaya başlanmıştır (Önder, 1993). Ünlü edebiyatçıların, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış Polonyalı veya Macar kahramanların evleri de tarihi evler olarak müzeleştirilmiştir. Yeni bölge müzeleri oluşturulmaya başlanmış, ancak bunlar da nedense sadece arkeoloji müzeleri olarak kurulmuştur. Bu dönemde nispeten sayısal bir artış olsa da kurulan müzelerin tam olarak hangi amaç ve söylemle açıldıkları belli olmamaktadır. Sayıları az da olsa kimi müze müdürlerinin de gayretiyle müzelere alınan malzemeler biraz çeşitlenebilmiştir; ancak bunlar da çok sınırlı kalmıştır. Böylece birbirinin benzeri donuklukta, karşılaştırmalı bilginin bulunması zor olan bir seri arkeolojik müze ve bunların küçük bir bölümünde genellikle tozlu raflarda özensizce yerleştirilmiş etnografik eserlerin bulunduğu, turistik alanda bulunmuyorsa genellikle gezilmeyen, ilkokul çocuklarının müfredat gereği götüröldüğü, Müzeler Haftası dışında fazla ziyaretçisi olmayan yerler oluşmuştur.

İçinde yaşadığımız üçüncü dönem ise yeni bir anlayışla çeşitli tip müzelerin açılmaya başlandığı bir dönemdir. Özel müzelerin sayısı hızla artmaktadır. Çağdaş sanat bu müzelerin ana konusunu oluşturmaktadır. Ressamlar kendi müzelerini açarken, çağdaş sanat koleksiyonları da müzeleşmektedir. İmalata yönelik müzeler de yeni özel müzeler arasında yer alır. Özellikle zeytinyağı veya şarap müzeleri gibi yerel üretim ve teknikleri gösteren yerlerin sayısı artmaktadır.

Kent müzeleri ise büyük bir boşluğu dolduracak yeni girişimlerdir. Kentte yaşayan insanların katılımları ve onların koleksiyonları ile oluşacak bu zengin alan, kentlerde müzeler aracılığıyla yeni bir bilgi düzenlemesini de beraberinde getirecektir. Ülkemizde ekonomik olarak gelişmekte olan veya gelişmiş birçok kent, şimdi kendi müzesini oluşturma girişimleri içindedir. Kentlerin kültürel kimlikleri müzelere yansımadıkça yeni belediyelerce bu özlem, kent tasarımlarına yansıtılmakta ve başka kentlerin tarihsel, kültürel ve turistik değerlerini kopyalayan, o kentin gerçeklerinden uzak, sanal ve *kitsch* sahne düzenlemeleri ortaya çıkmaktadır (Yenişehirlilioğlu, 2002). Bunlara örnek olarak Konya’da Pamukkale ve Kapadokya’yı taklit eden beton düzenlemeleri, birçok yerleşim merkezini çığ gibi saran betonarme şelaleleri, Ankara’da Mevlana Parkı’nı, Keçiören’deki uygulamaları, Kızılay Meydanı’nda geceleri ortaya çıkan renk karmaşasını sayabiliriz.

Günümüzde her ne kadar kentlerin müzeleştirilmesi ve bir gösteri sanatları mekânı haline gelmesi tartışılmakta ise de (Gucht, 2006), ülkemizdeki kentlerde müzeler kentsoylunun sosyal mekânlarını henüz yeni oluşturmaya başlamıştır. Dünyada müzeler, “eğitim” kavramından “eğlence” kavramına doğru bir değişim içindedir. Türkiye’de bu aşamaya henüz gelinmemiştir.

Öte yandan, müzelerimiz içerik olarak henüz yeterince çeşitlenmedi ve çok azı belli bir konu üzerinde uzmanlaştı; farklı kültürlerden örnekler bulmakta zorlanıyoruz; Cumhuriyet dönemi kültürünü yansıtacak müzelerimiz yok. Tüm bu farklılıkların yaratılabilmesi için ise müzecilik eğitimi almış, bu eğitimin farklı alanlarında uzmanlaşmış çok sayıda elemana gereksinim var. Müze işletmeciliğine ve bunun sayesinde müzelerin gelirlerini artırmaya ihtiyaç var.

İşte bu seminer bu konularda örneklerin verileceği ve tartışmaların yapılacağı bir toplantı olacaktır.

Kaynakça

- Baudrillard, J. (1996). *The system of objects* (Çev. James Benedict). Londra ve New York: Verso.
- Gucht, D. V. (2006). *Ecce homo touristicus*, Loverval: Edition Labor.
- Katoğlu, M. (1989). Cumhuriyet Türkiye'sinde eğitim, kültür, sanat. Sina Akşin (Ed.), *Çağdaş Türkiye, 1908-1980* (cilt 4, s. 462-466). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ölçer, N. ve diğer. (2002). *Türk ve İslam Eserleri Müzesi*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Önder, M. (1993). *Atatürk evleri, Atatürk müzeleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yenişehirlioğlu, F. (2000). The republican ethic and the family album. Stephen Vernoit (Ed.), *Discovering Islamic art: Scholars, collectors and collections, 1850-1950* (s. 182-193). Londra: I.B. Tauris.
- . (2002). Kültür mirası, kültürel kimlik ve yerel yönetimler. *Türkiye'de tarihi kent dokularının korunması ve geleceğe taşınması sempozyumu* (s. 69-75). Ankara: TC Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü.
- Yy. (1928). A palace-museum of new Turkey. *Asia* 28.10, s. 790-794.
- Yy. (1990). *Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları mevzuatı*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü.

